

ARTŪRAS LUKAŠEVIČIUS

Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuva
Vytautas Magnus University, Lithuania

NAUJOJI EVANGELIZACIJA KAIP KATALIKIŠKOS SIELOVADOS PARADIGMA

New Evangelisation as Paradigm
of Catholic Pastoral Care

SUMMARY

The article examines the New Evangelisation that was proclaimed by John Paul II. This evangelization was the group of pastoral activities addressed to dechristianised societies. The article discusses the schemes of Catholic pastoral activities that existed in the course of history and influenced the New Evangelisation. It analyses the essential role of the catechumenate for the education of new Christians in the early Church. In the Middle Ages, after the catechumenate was gradually abandoned because of spread of infant baptism, faith often lacked the dimension of personal decision. The article explores how the mission *Ad gentes* is used in the New Evangelisation, which becomes a common paradigm for pastoral care in the Catholic Church.

SANTRAUKA

Straipsnyje aptariama Jono Pauliaus II paskelbta Naujoji evangelizacija kaip nukrikščionėjusioms visuomenėms skirta sielovadinių veiklų ir metodų visuma. Nagrinėjamos istoriškai Katalikų Bažnyčioje funkcionavusios sielovadinių veiklų schemas ir jų įtaka Naujajai evangelizacijai. Parodoma, kaip ankstyvaisiais amžiais gyvavusi katechumenato institucija atliko esminį vaidmenį udant naujus krikščionis. Viduramžiais katechumenatui sunykus dėl visuotinai paplitusio kūdikių Krikšto, tikėjimas dažnai stokodavo asmeniško apsisprendimo dimensijos. Analizuojama, kaip misija *Ad gentes* naudojama Naujojoje evangelizacijoje, kuri tampa bendra sielovados paradigma Katalikų Bažnyčioje.

RAKTAŽODŽIAI: Naujoji evangelizacija, sielovada, įkrikščioninimas, katechumenatas, misija *Ad gentes*.

KEY WORDS: New Evangelisation, pastoral care, Christian initiation, catechumenate, mission *Ad gentes*.

SU ĮKRIKŠČIONINIMU SUSIJUSI SIELOVADA NUO APAŠTALŲ LAIKŲ IKI VI A.

Visais laikais Bažnyčia ieškojo tinkamiausių metodų sielovadai, tai yra žmogaus palydėjimui atsivertimo keliu. Žvelgiant į Bažnyčios istoriją kaip į sielovadinių pastangų ir veiklų istoriją, galima išskirti keletą pagrindinių sielovados modelių.

Apaštalų laikais sielovada vyko pagal tokią schemą: kerigma → įtikėjimas → sakramentinis įkrikščioninimas → katechezė ir kiti sakramentai bendruomenėje (Kavanagh 1991: 22–23). Sielovadinę veiklą šitaip vykdė apaštalai ir jų pagalbininkai skelbdami Evangeliją labai skirtingoms auditorijoms, pvz.: apaštalas Petras Sekminių dieną Jeruzalėje žydams ir kitataučiams judaizmo išpažinėjams (Apd 2, 14–42); apaštalas Petras romėno Korneilijaus namams (Apd 10, 24–48); diakonas Pilypas Etiopijos didžiūnui (Apd 8, 26–39); apaštalas Paulius Filipuose pirmiesiems Europos krikščionims (Apd 16, 13–15) ir t. t.

Praėjus keletui dešimtmečių, Bažnyčia imasi papildyti šią sielovadinių veiklų schemą pradėdama daugiau dėmesio skirti naujų krikščionių formavimui prieš įkrikščioninimą (Kavanagh 1991: 36). Svarbi priežastis stiprinti tokį formavimą buvo gausūs atsivertimai iš Romos imperijos politeistinių religijų ir vis mažėjantis iš judaizmo kilusių krikščionių lyginamasis mastas. II a. šis naujų krikščionių formavimas prieš įkrikščioninimą įgauna katechumenato institucijos formą (Laux 1989: 83). Nuo tada keletą amžių sielovada vykdoma pagal tokią schemą: kerigma → įtikėjimas → katechumenatas → sakramentinis įkrikščio-

ninimas → katechezė ir kiti sakramentai bendruomenėje.

Nors katechumenato struktūra įvairiuose regionuose šiek tiek skyrėsi, pagrindiniai jos elementai buvo tie patys. Katechumenatą sudarė keletas laikotarpių ir juos atskiriančių liturginių žingsnių. Pirmas katechumenato struktūrinis elementas, apie kurį turime pakankamai išsamių žinių, yra priėmimas į katechumenus. Jį sudarė keletas vieno pamaldų metu švenčiamų liturginių apeigų, iš kurių pagrindinės yra pažymėjimas kryžiaus ženklų (tikriausiai kaktos), pašventintos druskos įteikimas, rankų uždėjimas ant katechumenų juos laiminant ir egzorcizmo maldos (Yarnold 1994: 4–5). Šiuo pirmuoju žingsniu pradėdama ilgiausiai trunkantis viso pasirengimo tarpsnis – katechumenato laikotarpis¹. Jo metu kandidatai mokomi tikėjimo tiesų, ugdoma jų moralė ir pamaldumas. Rekomenduojama šio laikotarpio trukmė buvo 2–3 metai (Laux 1989: 83), bet dažnai katechumenatas užtrukdavo daugybę metų. Šito priežastis buvo Krikšto atidėjimas vėlesniam amžiui dėl nuodėmės ir sunkių atgailų baimės (Bokenkotter 1990: 45). O katechumenai jau buvo traktuojami kaip Bažnyčios nariai, nors ir nevisateisiai.

Katechumenato laikotarpis baigdavosi, kai kandidatas formaliai įregistruodavo savo vardą, o tai buvo laikoma apsisprendimo greitai priimti Krikštą ženklų. Krikštas paprastai būdavo teikiamas Velykų naktį, o prieš tai būdavo kelių savaičių vadinamasis Apšvietimo laikotarpis. Tai buvo intensyvaus dvasinio ir

asketinio pasirengimo tarpsnis, kuris sutapdavo su Gavėnia². Jo metu kasdieniuose susitikimuose buvo aiškinamas Tikėjimo išpažinimas ir atliekamos apeigos, iš kurių svarbiausios – egzorcizmai ir dvasios ištyrimai (Yarnold 1994: 9–11).

SU ĮKRIKŠČIONINIMU SUSIJUSI SIELOVADA VIDURAMŽIAIS IR NAUJAISIAIS LAIKAIS

VI a. katechumenato institucija pamažu sunyksta dėl visuotinai paplitusio kūdikių Krikšto. Kadangi kūdikiai nėra pajėgūs asmeniškai ir sąmoningai išpažinti tikėjimo, už juos tai Krikšto metu atlieka tėvai ir krikštátėviai, kartu prisimdami pareigą vaikui augant ugdyti jo krikščioniškąjį tikėjimą (Kajackas 1998: 237–238). Todėl asmens sielovada prasideda įkrikščioninimo sakramentų šventimu. Kartu susiformuoja nauja sielovadinių veiklų išdėstymo schema: kūdikio Krikštas→katechezė ir kiti sakramentai šeimoje bei bendruomenėje.

Vaikui augant, jis šeimoje būdavo (ar bent jau turėjo būti) mokomas tikėjimo tiesų ir praktikų. Sulaukęs tuo metu Bažnyčios reikalaujamo amžiaus, jis vietinėje bendruomenėje galėdavo priimti Sutvirtinimo ir Eucharistijos sakramentus. Šalia šių įkrikščioninimo sakramentų įsiterpė ir gydymo sakramentas – Išpažintis. Nors šių sakramentų išdėstymas laiko ir vienas kito atžvilgiu patyrė nemažai pokyčių (Oželis 2005: 38–39), bendra su įkrikščioninimu susijusių veiklų schema išliko ta pati: kūdikystėje priėmęs Krikštą, vėliau vaikas šeimoje ir vietinėje bendruomenėje ruošiasi, priima ir praktikuoja kitus sakramentus (Kajackas 1998: 240–241).

Visi trys įkrikščioninimo sakramentai būdavo teikiami švenčiant Velykų naktį. Po įkrikščioninimo nauji krikščionys papildydavo savo bendruomenes, kur reguliariai priimant sakramentus tęsdavo si nuolatinio atsivertimo procesas.

Krikščionybei plintant už Romos imperijos ribų, sielovadinės veiklos buvo organizuojamos laikantis iš esmės tos pačios schemas. Viduramžiais dėl misionierių veiklos ar politinių motyvų Krikštą paprastai priimdavo valdovas, jo dvaras ir visa šalis, o tada būdavo sudaromos sąlygos atvykti vienuolijoms, kurių tikslas buvo mokyti gyventojus tikėjimo tiesų ir praktikų (Schreck 1987: 37). Šiam pirmajam etapui įvykus, toliau būdavo praktikuojamas kūdikių Krikštas ir sielovada pagal jau aptartą sielovadinių veiklų organizavimo schemą.

Naujaisiais amžiais atsirado pokyčių misijų kraštuose, kur vėl buvo pradėta taikyti ankstyvojo Bažnyčios laikotarpio sielovados veiklų organizavimo schema: prieš sakramentinį įkrikščioninimą vykdavo sielovadinis darbas, kurio tikslas buvo paskelbti ir išaiškinti evangelinę žinią vietiniams gyventojams suprantamu būdu. Taip dirbo misionieriai abiejose Amerikos žemynuose (šv. Pranciškus Solanus, šv. Turibijus Mongrovietis, šv. Izaokas Žogas ir kt.) bei Azijos šalyse (šv. Pranciškus Ksaveras, Matteo Ricci, Robertas de Nobili ir kt.) (Laux 1989: 467–473). Tačiau ten, kur katalikų tikėjimas įsitvirtino, iš karto būdavo perei-

nama prie kūdikių Krikšto ir po jo einančios laipsniškos katechezės bei sakramentinio gyvenimo vaikui augant. Ši

sielovada išsilaikė kaip vyraujanti Katalikų Bažnyčioje iki II Vatikano susirinkimo.

KVIETIMAS NAUJAJAI EVANGELIZACIJAI

XX a. sekuliarizmo įsigalėjimas ir moralinio bei religinio reliatyvizmo plitimas rodė, kad Bažnyčia turi ieškoti naujų būdų, kaip vykdyti savo sielovadinę misiją (Ratzinger 2000: § I 1). Bažnyčios atsinaujinimui pamatą padėjo 1962–1965 m. II Vatikano susirinkimas. Nors Susirinkimo nutarimų įgyvendinimas neapsiėjo be iššūkių ir problemų, visi vėlesni popiežiai Susirinkimą laikė pagrindiniu atspirties tašku tiek Bažnyčios plačiąja prasme, tiek sielovados, kaip esminės jos misijos, atnaujinimui.

Naujosios evangelizacijos sąvoką pradėjo vartoti ir išplėtojo popiežius Jonas Paulius II, tačiau jo pirmtakas Paulius VI atliko labai svarbius parengiamuosius darbus. Apaštališkajame paraginime „Evangelii nuntiandi“ 1975 m. jis visą sielovadą apibūdino kaip evangelizacijos procesą, susidedantį iš įvairių elementų: „Evangelizacija <...> yra daugiasluoksnis procesas, apimantis įvairius elementus: žmonijos atnaujinimą, liudijimą, tiesiogiai reiškiamą skelbimą, vidinį pritarimą, įstojimą į bendruomenę, ženklų priėmimą, pastangas apaštalausti“ (Paulius VI 1975: § 24). Ypač svarbi buvo popiežiaus primygtinė nuoroda, jog evangelizacija yra ne viena iš daugelio Bažnyčios vykdomų veiklų, bet esminė – išreiškianti jos giliausiąją tapatybę: „Evangelizavimas iš tiesų yra <...> tikrasis Bažnyčios pašaukimas, jos gi-

liausioji tapatybė. Ji egzistuoja, kad evangelizuotų“ (Paulius VI 1975: § 14).

Jonas Paulius II sąvoką *Naujoji evangelizacija* pirmą kartą paminėjo 1983 m. (Dulles 2006: 5). Nuo to laiko ji tampa vienu svarbiausių jo pontifikatą išreiškiančių šūkių. Naujosios evangelizacijos temą jis išplėtojo enciklikoje *Redemptoris missio*. Čia popiežius išskiria tris skirtingų sielovadinio darbo metodų reikalaujančias situacijas:

Žvelgdami į pasaulį evangelizacijos pozīūriu, galime išskirti tris *situacijas*.

Pirmiausia minėtina situacija, kuri yra Bažnyčios misijų veiklos objektas, būtent tautos, žmonių grupės, socialinės bei religinės aplinkos, kur Kristus ir jo Evangelija nėra žinomi arba kur krikščionių bendruomenės nėra pakankamai brandžios, kad galėtų įkūnyti tikėjimą savo aplinkoje ir skelbti jį kitoms grupėms. Tai misija *ad gentes* tikraja šio žodžio prasme.

Antra, yra krikščionių bendruomenių su tvirtomis bei tinkamomis struktūromis, uoliai tikinčių, gyvenančių ir spinduliuojančių Evangelijos liudijimu savo aplinkoje ir jaučiančių atsakomybę už visuotinę misiją. Jose vyksta Bažnyčios sielovadinė veikla.

Galiausiai egzistuoja tarpinė situacija, pirmiausia senos krikščioniškosios tradicijos šalyse, tačiau kartais ir jaunesnėse Bažnyčiose, kai ištisos pakrikštytųjų grupės yra praradusios gyvo tikėjimo jausmą ar net nebelaiko savęs Bažnyčios nariais ir gyvena toli nuo Kristaus ir jo Evange-

lijos. Šiuo atveju reikalinga „naujoji evangelizacija“ arba „reevangelizacija“ (Jonas Paulius II 1990: § 33).

Kaip buvo parodyta ankstesniame skyriuje, nuo pat pradžios Bažnyčia suvokė savo sielovadinę veiklą kaip nukreiptą dviem kryptimis: *nekrikštyti / netikintieji* ir *krikštyti / tikintieji*. Skyrėsi tapimo „krikštytu / tikinčiuoju“ būdas, bet tiek Romos imperijoje, tiek Viduramžiais Krikštas ir tikėjimas buvo suprantami kaip neatsiejami: krikštytas žmogus yra tikintis, nekrikštytas – netikintis. Šias dvi kategorijas gana tiksliai atitinka pir-

moji ir antroji „situacijos“ pateiktoje popiežiaus citatoje. Tačiau pirmą kartą istorijoje kaip svarbi Bažnyčios sielovadinio rūpesčio dalis yra nurodoma trečioji galimybė – *krikštyti / netikintieji*. Būtent šioje paradoksaloje „tarpinėje situacijoje“ Jonas Paulius kviečia Bažnyčią į Naująją evangelizaciją.

Naujoji evangelizacija kaip Bažnyčios į „krikštytus netikinčiuosius“ nukreipta sielovadinė veikla sistemingai aptarta 1997 m. paskelbtame Dvasininkijos kongregacijos dokumente *Bendrasis katechezės vadovas*.

SIELOVADINĖS VEIKLOS STRUKTŪRA NAUJOSIOS EVANGELIZACIJOS SĄLYGOMIS

Naujosios evangelizacijos sampratos išeities taškas yra tikslo grupė, į kurią ji nukreipta: „ištisos pakrikštytųjų grupės yra praradusios gyvo tikėjimo jausmą ar net nebelaiko savęs Bažnyčios nariais“ (Jonas Paulius II 1990: § 33). Tai yra krikštyti ir dažnai priėmę kitus sakramentus žmonės, kurių pasaulėžiūra ir vertybės mažai kuo skiriasi arba visai nesiskiria nuo nekrikštytųjų. Nors jų priimti sakramentai yra galiojantys, tačiau trūksta sąmoningo ir asmeniško sakramentinės malonės priėmimo. Kaip nurodo *Bendrasis katechezės vadovas*, tokių žmonių sielovada yra labai panaši į sielovadą misijų kraštuose, kur žmonės apie Kristų ir Bažnyčią nėra nieko girdėję. Skirtumas tas, kad Naujosios evangelizacijos sąlygomis žmonės *jau* yra priėmę sakramentus, tad jų sielovados užduotis yra padėti jiems sąmoningai bendradarbiauti su *jau priimta* sakramentine malone.

Misijų kraštuose sielovada vyksta pagal vadinamąjį *Ad gentes* modelį, kurio šiandieninės sampratos pradžia yra II Vatikano dekretu „Dėl Bažnyčios misijinės veiklos *Ad gentes*“. Šį modelį sistemingai aptariantis *Bendrasis katechezės vadovas* į žmogaus dvasinį gyvenimą žvelgia kaip į tikėjimo, arba atsivertimo, procesą, susidedantį iš keleto etapų – nuo susidomėjimo tikėjimu iki brandaus išitraukimo į bendruomenės gyvenimą (Dvasininkijos kongregacija 1997: § 47, § 56). Šis dokumentas nurodo, kad *Ad gentes* yra „pavyzdinis modelis visai Bažnyčios misijų veiklai“ (Dvasininkijos kongregacija 1997: § 59), taigi ir veiklai Naujosios evangelizacijos sąlygomis (Lukaševičius 2004: 69–76). *Bendrajame katechezės vadove* aptarti atsivertimo proceso etapai suformuoja naują sielovadinių veiklų išdėstymo schemą: kerigma → įtikėjimas → katechumenatas po Krikšto → katechezė ir sakramentai bendruomenėje.

Susidomėjimas Evangelija yra kerigmos pasekmė (Dvasininkijos kongregacija 1997: § 56). Kadangi Naujoji evangelizacija yra nukreipta į abejingus tikėjimui žmones, kerigma šiomis sąlygomis tampa būtina reikalingu išeities tašku. Tolesnis kerigmos siekinys yra įtikėjimas arba pirminis atsivertimas, kuris enciklikeje *Redemptoris Missio* apibūdinamas šitaip: „Atsiversti reiškia *asmeniškai apsispręsti* priimti išganingą Kristaus viešpatavimą ir tapti jo mokiniu“ (Jonas Paulius II 1990: § 46). Suaugusiojo žmogaus įtikėjimas yra pamatas, kuriuo remiasi tolesnis krikščioniškas gyvenimas: „Toks „pagrindinis pasirinkimas“ padeda pagrindą visam krikščioniškajam Viešpaties mokinio gyvenimui“ (Dvasininkijos kongregacija 1997: § 56).

Kitas etapas yra skirtas tikėjimo pagrindus teikiančiai katechezei: „Savęs atidavimas Jėzui Kristui sužadina tikinčiojo troškimą giliau jį pažinti bei su juo susitapatinti. Katechezė supažindina jį su tikėjimu ir moko krikščioniškai gyventi“ (Dvasininkijos kongregacija 1997: § 56). Kaip aptarta anksčiau, ankstyvai-

siais amžiais šią funkciją atlikdavo katechumenatas. Kadangi Naujosios evangelizacijos sąlygomis dirbama su jau pakrikštytais žmonėmis, šiai sielovadinei veiklai nusakyti vartojama kiek paradoksali sąvoka „katechumenatas po Krikšto“ (Katalikų Bažnyčios katekizmas 2012: § 1231)³. Kaip paskutinį tikėjimo kelionės etapą, kuris truks visą likusį gyvenimą, Bažnyčia nurodo sakramentinį gyvenimą krikščioniškoje bendruomenėje:

Kas tikėjimu prigludo prie Jėzaus Kristaus ir savo tikėjimą stengiasi sutvirtinti, privalo gyventi vienybėje su tais, kurie žengia tuo pačiu keliu. Katechezė rizikuoja tapti sterili, jei tikinti ir krikščioniškai gyvenanti bendruomenė nepriima katechumeno tam tikroje savo katechezės stadijoje (Jonas Paulius II 1979: § 24).

Nors ši pastaba pirmiausiai skirta sielovadiniam darbui su katechumenais, ji galioja ir katechumeno po Krikšto atveju. Įtikėjusiam žmogui reikalinga tokių pat įtikėjusių bendraminčių, bendrakeleivių grupelė, kurioje jie kartu galėtų mokytis sekti Kristumi.

IŠVADOS

Sielovada, kaip asmens palydėjimas dvasinio augimo kelyje, patyrė dideles permainas Bažnyčiai stengiantis įkultūrinti Evangeliją istorijos tėkmėje. Kadangi pirmiausia Evangelija buvo skelbiama judaizmo išpažinėjams, jiems užteko įtikėjimo į Jėzų Kristų kaip sąlygos priimti įkrikščioninimą.

Nors apaštalai šią praktiką tęsė ir įtikėjusiųjų pagonių atžvilgiu, netrukus išryškėjo poreikis juos papildomai parengti. Šį parengimą atliko katechume-

nato institucija, gyvavusi keletą šimtmečių. Katechumenatas išliko pagrindinė priemonė ginantis nuo nominaliosios krikščionybės pavojaus po krikščionybės legalizavimo ir tapimo valstybine religija IV a. Ši institucija VI a. iš sielovados pamažu eliminuojama perėjus prie kūdikių Krikšto.

Viduramžiais ir naujaisiais laikais krikščioniškoji sielovada buvo vykdoma remiantis ne asmenišku apsisprendimu, bet tikėjimo kaip kultūrinės tradicijos

perdavimu šeimoje ir palaikymu valstybėje. Ši tikėjimo perdavimo būda galutinai sužlugdė naujausių laikų sekuliarizmas, individualizmas ir moralinis reliatyvizmas.

Ieškodama efektyvių sielovados formų naujų iššūkių akivaizdoje, Bažnyčia atsigręžė į savo ištakas. Jono Pauliaus II

paskelbta ir vėlesniuose Bažnyčios dokumentuose išplėtota Naujosios evangelizacijos samprata daugeliu atžvilgių atgaivina ankstyvųjų amžių sielovados metodus. Kartu ji suteikia struktūrą sielovadinės veiklos formų visumai ir tampa bendra sielovados paradigma Katalikų Bažnyčioje šiandien.

Literatūra

- Bokenkotter Thomas. 1990. *A Concise History of the Catholic Church*. New York: Image Books Doubleday.
- Dulles Avery. 2006. John Paul II and the New Evangelization: What Does It Mean? Martin R., Williamson P. (eds.), *John Paul II and the New Evangelization*: 2–16. Cincinnati: Servant Books.
- Dvasininkijos kongregacija. 1997. *Bendrasis katechezės vadovas*. Prieiga per internetą: http://www.lcn.lt/b_dokumentai/vadovai/bendrasis-katechezes-vadovas.html [žiūrėta: 2020 03 19]
- Jonas Paulius II. 1979. *Apaštališkasis paraginimas Catechesi tradendae*. Prieiga per internetą: http://www.lcn.lt/b_dokumentai/ap_paraginimai/catechesi-tradendae.html [žiūrėta: 2020 03 19]
- Jonas Paulius II. 1990. *Enciklika Redemptoris Missio*. Prieiga per internetą: http://www.lcn.lt/b_dokumentai/enciklikos/redemptoris-missio.html [žiūrėta: 2020 03 19]
- Kajackas Algimantas. 1998. *Bažnyčia liturgijoje. Liturgijos raida istorijoje*. Kaunas: LKB TTK.
- Katalikų Bažnyčios Katechizmas. 2012. Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai.
- Kavanagh Aidan. 1991. *The Shape of Baptism: The Rite of Christian Initiation*. Collegeville: The Liturgical Press.
- Laux John. 1989. *Church History. A Complete History of the Catholic Church to the Present Day*. Rockford: Tan Books and Publishers, Inc.
- Lukaševičius Artūras. 2004. *Ad gentes* modelio taikymas šiandienos jaunimo pastoracijoje Lietuvoje, *Soter* 12 (40): 69–76.
- Oželis Remigijus. 2005. *Vaikų įkrikščioninimo plėtra Lietuvoje: metodai ir veiklos formos*. Daktaro disertacija (humanitariniai mokslai, teologija 02 H). Kaunas: VDU.
- Paulius VI. 1975. *Apaštalinė adhortacija Evangelii Nuntiandi*. Prieiga per internetą: http://www.lcn.lt/b_dokumentai/ap_paraginimai/evangelii-nuntiandi.html [žiūrėta: 2020 03 19]
- Ratzinger Joseph. 2000. *Naujoji evangelizacija, Bažnyčios žinios* 2, 2001. Prieiga per internetą: <http://www.lcn.lt/bziniuos/bz0102/102dok4.html> [žiūrėta: 2020 03 19]
- Suaugusiųjų įkrikščioninimo apeigos*. 2016. Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai.
- Schreck Alan. 1987. *The Compact History of the Catholic Church*. Ann Arbor: Servant Books.
- Šulcienė Lina. 2019. *Disciplina arcani* praktikos prižastys pagal Kirilo Jeruzaliečio katechezes, *Logos* 101: 77–84.
- Yarnold Edward. 1994. *The Awe-Inspiring Rites of Initiation. The Origins of the RCIA*. Collegeville: The Liturgical Press.

Nuorodos

- ¹ Painiavą gali sukelti termino *katechumenatas* vartojimas dviem skirtingomis, nors artimai susijusiomis prasmėmis: pirmu atveju *katechumenatas* reiškia visą įkrikščioninimo procesą, susidedantį iš keleto žingsnių ir laikotarpių, antru atveju reiškia vieną iš šio proceso sudedamųjų dalių – *katechumenato* laikotarpį.
- ² Gavėnios trukmė ankstyvojoje Bažnyčioje smarkiai kaitėsi. Žr. Šulcienė 2019: 78.

- ³ „Katechumenato po Krikšto“ sampratos formavimuisi ypatingą reikšmę turėjo Krikšto katechumenato institucijos atnaujinimas Katalikų Bažnyčioje po II Vatikano susirinkimo. Jo struktūrą ir eigą aprašo 1972 m. popiežiaus Pauliaus VI patvirtintas apeigynas *Ordo initiationis christianae adultorum*. Šventojo Sosto patvirtintas lietuviškas šio apeigyno vertimas *Suaugusiųjų įkrikščioninimo apeigos* išleistas 2016 m.